

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

International Journal of Social Science

Doi number: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2560>

Number: 28 , p. 157-177, Autumn II 2014

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER İKLİM KONSEYİ'NİN FELAKET SENARYOSU VE ULUSLARARASI SİYASAL İKTİSAT

*THE CATASTROPHE SCENARIO OF THE UNITES NATIONS' IPCC AND
INTERNATIONAL POLITICAL ECONOMY*

Yrd. Doç. Dr. Murat GÜL

Kırıkkale Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Özet

Birleşmiş Milletler Dünya İklim Konseyi uzun süren siyasi tartışmaların ardından "İklim Değişikliği 2007" raporunu onayladı. Bu rapor, küresel ısınma neticesinde dünyanın bir felaket senaryosuyla karşı karşıya kalacağını ortaya koyuyor. Bu rapora göre, gelecek 50 yıl içinde ortalama küresel sıcaklığın 1,5 ila 2,5 santigrat derece daha yükselmesi bekleniyor. Bunun gerçekleşmesi halinde bitki ve hayvan türlerinin yaklaşık yüzde 20-30'unun yok olabileceği ve bu olaylar zinciri neticesinde insan yaşamının büyük bir tehdit altında kalacağı ifade ediliyor. Diğer taraftan benzer bir senaryo doğal kaynaklar için de geçerli: ABD Enerji Bakanlığı'nın tahminlerine göre eğer petrol tüketimindeki artış tüm dünya genelinde yılda %2 oranında artarsa, mevcut petrol miktarı en fazla 30 yıl içerisinde bitebilir. Ortaya konulan veriler dünyadaki siyasi ve ekonomik sorunlara bütüncül bir bakış gerekliliğini ortaya koymakta. Bu çalışma da temel konuları ve yaklaşımları kapsamında uluslararası siyasi iktisat üzerine genel bir değerlendirme yapmayı amaçlamaktadır. Temel konuları ve yaklaşımları ortaya koyarken temel enerji kaynakları (petrol ve doğal gaz) ile ilgili istatistiksel veriler kullanılacaktır. Bu çalışmada, dünyadaki siyasi ve iktisadi sorunlarla ilişkilendirildiğinde doğal kaynakların önemli bir rol oynadığı öne sürülmektedir. Nitekim 1970'lerde yeniden popüler bir yaklaşım olarak ortaya çıkması meydana gelen petrol krizi, siyasi ve ekonomik meseleleri ilintilendirerek beraberce çözme gereksinimi önemli bir etkidir. Bir disiplin olarak uluslararası siyasi iktisadın ana hedefi dünya siyasetindeki toplumsal olgu ve olaylara bütüncül bir bakış açısı getirmektir. Bu doğrultuda, uluslararası sistemin, yapının, aktör ve olayların uluslararası siyasi iktisadın bütüncül bakış açısıyla daha iyi anlaşılacağı ve açıklanacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Siyasi İktisat, Liberalizm, Marxizm, Ekonomik Milliyetçilik, Hammadde Kaynakları, Bütüncül Yaklaşım

Abstract

Following long political discussions, UN World Climate Council approved the "Climate Change 2007" Report. This report sets forth that the world will face scenario catastrophe due to the global warming. According to this report, in the next 50 years it is expected that average global temperature will rise by 1,5 to 2,5 degrees. It is declared that if this occurs about 20-30% of plant and animal species will diminish and due to this chain of developments human life may encounter a serious threat. On the other hand, there is a similar scenario for the natural resources: According to the forecasts of the US Ministry of Energy, even if the world oil consumption increases 2% by year, the proved oil resources may run out within 30 years. The data provided bring out the necessity to construct a comprehensive perspective over political and economic problems in the world. This study seeks to make an overall assessment on international political economy within the framework of the main issues and main approaches. In order to identify the main issues and perspectives, the statistical data regarding the basic energy resources (oil and natural gas) will be used. It is argued here that natural resources play an important role related to political and economic problems in the world. The reason behind its becoming a popular approach (again) during the 1970s can be explained through oil crisis and the necessity to interconnect political and economic problems and solve them together. As a discipline, the main objective of the international political economy is to provide a comprehensive perspective to the social phenomenon and events in world politics. Within this framework, it is argued that international system, structure, actors and events will be better understood and explained through the comprehensive perspective of the international political economy.

Key Words: International Political Economy, Liberalism, Marxism, Economic Nationalism, Natural Resources, Comprehensive Perspective

GİRİŞ

Birleşmiş Milletler Hükümetlerarası İklim Değişikliği Uzmanlar Grubu ya da diğer adıyla Dünya İklim Konseyi, küresel iklim değişikliğiyle ilgili bir önceki bilimsel kanıt incelemesini 2001 yılında yaptıktan sonra Brüksel'de 130 ülkeden 2500'ün üzerinde bilim insanının katılımıyla yapılan toplantıda "İklim Değişikliği 2007" raporunu uzun süren siyasi tartışmaların ardından onayladı. Bu rapora göre, gelecek 50 yıl içinde ortalama küresel sıcaklığın 1,5 ila 2,5 santigrat derece daha yükselmesinin beklendiği, bunun gerçekleşmesi halinde bitki ve hayvan türlerinin yaklaşık yüzde 20-30'unun yok olabileceği kaydedilmekteydi. Küresel ısınmanın getireceği sıcak hava dalgalarının, sellerin, kasırgaların, yangınların ve kuraklığın özellikle yoksul ülkeleri çaresiz bırakacağı belirtiliyordu. Diğer yandan çeşitli çevre ve sağlık örgütleri ise iklim değişikliğinin olası etkilerinin, tahmin edilenden çok daha vahim olabileceği uyarısında bulunmakta ve bilimsel gözlemlere göre, ısınma başta olmak üzere bölgesel iklim değişikliklerinin kıtalarda ve okyanuslarda birçok doğal sistemi olumsuz etkilediği anlatılan raporda, küçük adaların yükselen denizler tarafından yutulacağı, kasırgaların artacağı, sahillerdeki erozyonun hayati altyapıyı, yerleşim birimlerini ve

insanların yaşamını tehdit edeceği öngörülüyordu. Bu rapor çerçevesinde Dünya Açlıkla Mücadele Örgütü'nden yapılan açıklamada da iklim değişikliğinin su ve gıda gibi yaşamsal öneme sahip temel insani ihtiyaçları ve dolayısıyla da insan haklarını olumsuz etkilediğini duyuruyor; Örgüt'ün iklim uzmanı Rafael Schneider, sanayileşmiş ülkelerin maddi ve teknik imkanlarına sahip olmayan insanların durumlarının da göz ardı edilmemesi gerektiğini kaydediyordu¹. Raporun onaylanması ve yayımlanmasının üzerinden uzun bir süre geçmiş olmasına rağmen dünyanın, karşı karşıya olduğu sorunlarla ilgili bir "ortak akıl" geliştiremediği görülüyor.

Dünyanın çok çeşitli bölgelerinde ortaya çıkan ve gittikçe hem yayılan hem de derinleşen siyasal krizler ve küresel piyasa ekonomik sisteminin pompaladığı tüketim alışkanlıkları sonucu derinleşen ekonomik kaynak/ekonomik tüketim arasındaki dengesizlikler dünyayı İklim Değişikliği Raporu'nun çizdiği felaket senaryosuna doğru (gittikçe hızlanan bir şekilde) sürüklüyor. Bu durum da siyasal çatışmalar ve ekonomik rekabetin bütüncül bir şekilde ele alındığı uluslararası ekonomi politik (ki bu çalışmada kullanılması tercih edildiği şekliyle) veya uluslararası siyasal iktisat bilim dalının yeniden ön plana çıkarılması ve üzerinde daha fazla düşünülmesi gereğini ortaya koymaktadır. Nitekim siyasal iktisadın bir bilimsel faaliyet alanı olarak ortaya çıktığı dönemde de dünyada süregelen siyasal ve iktisadi değişimin önemli bir payı vardır. 16. yüzyıldan başlayarak Avrupa'da nüfusun hızla artması; tarımdaki gelişmelerin bu sektördeki nüfus ihtiyacını azaltarak nüfusun kentlere göç etmesini tetiklemesi; yaşam düzeyinin yükselmesiyle daha önce lüks tüketim malları olarak kabul edilen (şeker, çay, kahve gibi mallar) mamullere talebin ve dolayısıyla toplam tüketim talebinin artması; sömürgeciliğin yayılması ve yeni kolonilerin kurulması; orta sınıfın zenginleşmesine paralel olarak kapital birikimin oluşması; 17. yüzyıl Aydınlanma Dönemi ile birlikte rasyonalizmin ilke olarak öne çıkması; ve de Fransız Devrimi ile birlikte sanayi toplumuna uygun siyasal yapıların ortaya çıkması gibi nedenler siyasal iktisadın ortaya çıkışında etkili olmuştur. Bu çerçevede siyasal iktisat yaklaşık iki yüzyıllık geçmişe sahip bir bilim dalıdır ve "siyasal iktisat" kavramını ilk kullananlar açısından toplumsal gerçeklere bütünsel bir çerçevede bakma anlayışı taşımaktadır². Güçlü bir teorik ve pratik tabanla ortaya çıkan siyasal iktisat 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren ortaya çıkan ve toplumsal gerçeklikle "bilimsel olarak" uğraşmayı hedefleyen pozitivizm ile birlikte 20. yüzyılın son çeyreğine kadar adeta gündemden düşmüştür. Siyasal iktisadın 20. yüzyılın son çeyreğinde popülaritesinin yeniden artmasında dünyadaki ekonomik ve siyasal krizlerin önemli bir payı olmuştur³. Arap-İsrail savaşları neticesinde ortaya çıkan ve iktisadi dengeleri altüst

¹ <http://www.dw.de/k%C3%BCresel-%C4%B1s%C4%B1nma-gelece%C4%9Fi-tehdit-ediyor/a-2519483>, Erişim Tarihi: 10.07.2013

² Galip Yalman, "Aydınlanmadan Günümüze Siyasal İktisat", Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, http://www.obarsiv.com/pdf/galip_yalman.pdf, s.1, Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2013

³ Galip Yalman, a.g.y., s.3

eden petrol krizi ve bu krizin tetiklediği yeni siyasal gerilim ve çatışmalar yani siyasal ve iktisadi gerginliklerin bir sarmal şeklinde birbirini beslemesi bu iki yapıya yeniden bütüncül bir yaklaşım ihtiyacını doğurmuştur.

Ortaya çıkışı ve yeniden popülerite kazanmasında da vaka olduğu üzere gerek BM İklim Değişikliği Raporu'nun tespit ettiği veriler ve gerekse de dünyada gittikçe yoğunlaşan siyasi çatışmalar, ekonomik krizler ve bunların tetiklediği savaşlar günümüzde siyasal iktisadın yeniden ele alınmasını adeta zorunlu kılmaktadır. İşte bu çalışma da siyasal iktisadın tanımı, temel konuları ve temel ve güncel yaklaşımlarını ana hatlarıyla ortaya koymayı ve güncel bir takım veriler çerçevesinde (özellikle petrol ve doğalgaz gibi ekonomik kaynaklar ki günümüzde siyasal ve ekonomik meselelerin temelinde bu kaynakların paylaşımının yattığı düşünülmektedir) genel bir değerlendirme yapmayı amaçlamaktadır. Çünkü, BM İklim Değişikliği Raporu bir sonuca işaret etmekte, siyasal iktisada yönelik bütüncül yaklaşımların sorunların tespit edilmesine ve çözümüne önemli katkı yapacağı düşünülmektedir. Çalışmanın bölümleri de bu silsile doğrultusunda şekillendirilmiştir.

Uluslararası Siyasal İktisadın Tanımı ve Temel Konuları

Genel bir bilim çatısı altında karşılaştırmalı bir analiz yapıldığında sosyal bilimlerdeki zorluklardan en önemlisi toplumsal ve toplumlar arasındaki ilişkilere dair olguların çok çeşitli bilim dalları çerçevesinde, tek taraflı, objektif ve birbirlerinden bağımsız olarak incelenmesi amacının alt bilim dalları arasında çok ciddi sınırlamalar ve varsayımlar yapılmasını gerektirmesidir. Dahası, ulaşılan sonuçların ve yapılan çıkarımların doğruluğu ve kesinliği muğlaktır. Bu çerçevede ilk defa "trampa ekonomisi denilen malın malla takas edildiği bir mübadele şekline bağlı olarak insan ihtiyaçlarının karşılanması"⁴ anlamında kullanılan ekonomi kelimesi sonrasında mikro-ekonomi, makro-ekonomi ve uluslararası ekonomi sac ayaklarına oturtulmuş ve ekonomi bilimine yaklaşımlar bu çerçevede geliştirilmiştir. Felsefi temelleri Aristoteles ve Platon'a dolayısıyla antik Yunan dönemine dayandırılan siyaset biliminin ise Saint-Simon ve Comte' in çalışmaları esas alınarak ilk kez bir bilim olarak kabul edilmesi, Fransa' da 1871 yılında başlamış ve bu yöndeki kurumsallaştırılma çalışmaları 1945 yılına kadar devam etmiştir. Literatürde yöntemsel birliğin sağlandığı yıllar 1945-55 arası dönemdir ve bu dönemin belli başlı çalışmaları olarak popüler kamu hukuku ve kamu yönetimi, kamu görüşü ve inceleme araştırması, psikolojik yaklaşımlar, politik ve demokratik teori ve de incelemeleri ve istatistikleri dikkate alan davranışçı yaklaşımlar sayılabilir⁵. Uzun bir dönem pozitivistimin de etkisiyle siyaset ve ekonomi bilimleri sınırlarını kendilerinin çizdiği bilimsel faaliyet alanları içerisinde kalmışlar ve diğer alana müdahale etmemişlerdir. Fakat bu durum "yönetimsiz para, parasız yönetim olmaz" ilkesi çerçevesinde 1960'lardan itibaren değişmeye başlamış ve siyasal

⁴ Kerem Alkin (der.), Sermaye Piyasası Faaliyetleri Temel Düzey Lisansı Eğitimi: Genel Ekonomi, 2004, s.1, <http://www.sabek.com.tr/SUNU/Genel%20Ekonomi%20Temel%20Kavramlar.pdf>, Erişim Tarihi: 23.07.2013.

⁵ Sara Onur, "Literatürde Politika Biliminin Ekonomi Üzerindeki Etkisi", *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2012, Sayı 2, ss.2-3.

iktisat şu çerçevede yeniden yapılanmıştır: Politikanın otorite elde etmek ve otoritesini idame ettirebilmek için ekonomiyi kendi amaçları doğrultusunda kullanması ve de ekonominin ekonomik gücü ve rekabet yeteneğini geliştirmek için siyasal enstrümanları kullanması gerekliliği. İşte bu gereklilik ekonomik ve siyasal yapıların (ve de bunları inceleyen bilim dallarının) adeta etle kemik gibi birbirine eklemlenmesini beraberinde getirmiştir.

Ekonomi ve siyaset arasındaki doku eklemlenmesi bir çifte nedensellik ilişkisinden kaynaklanmakta ve de ayrıca bu durumu perçinlemektedir: Siyasal güç arttıkça ekonomik güç artmakta; ekonomik güç de beraberinde siyasal gücü gerektirmektedir. İşte dünyada siyasal alanın en önemli temsilcisi devlet ile ekonomik alanın en önemli temsilcisi olan piyasanın karşılıklı etkileşimi "siyasal iktisatı" meydana getirmektedir. Devlet ya da piyasadaki herhangi biri olmadan siyasal iktisattan bahsetmek mümkün değildir. Devletin yokluğunda fiyat mekanizmasının ve piyasa güçlerinin ekonomik aktivitelerin süreç ve çıktılarını belirleyeceği ve bunun saf bir ekonomik dünya olacağı; Piyasanın yokluğunda ise devletin ekonomik kaynakları dağıtacağı ve bunun da saf bir siyaset bilimci dünyası olacağı düşünülebilir⁶. Her iki yapının saf bir şekilde varlığını sürdüremeyeceği gerçeği doğrultusunda devletin piyasaya ya da piyasanın devlete etkisi zaman ve koşullara bağlı olarak değişiklikler arz etse de bu etkileşim bir süreklilik gösterir. Bu doğrultuda siyasal iktisadın sorduğu soruların odağı şöyledir: Devlet ve ona bağlı siyasal süreçler üretim ve gelirin paylaşımını nasıl etkiler ve daha özelden de siyasi kararlar ve çıkarlar ekonomik aktivitelerin konumlandırılmasını ve bu aktivitelerin gelir ve maliyetlerini nasıl etkiler? Diğer taraftan da bu sorular piyasa güçlerinin ve ekonomik güçlerin devletler ve diğer siyasi aktörler arasında güç ve refahın dağılımını nasıl etkilediği ve daha özelden de bu ekonomik güçlerin uluslararası siyasi ve askeri güç dağılımını nasıl değiştirdiği sorularını beraberinde getirir. Bu sorular çerçevesinde iki yapı arasındaki ilişki sistematiğine genel bir perspektiften bakıldığında üç temel özelliğin tanımlayıcı olduğu söylenebilir: İnteraktif olması, döngüsel olması ve konjonktürel olması⁷. Yani dönemsel olarak bir yapının daha baskın olduğu ve ön plana çıktığı süreçler olsa da uluslararası sistemde bu iki yapı arasında sürekli bir ilişki vardır.

Genel kabullenimler çerçevesinde değerlendirildiğinde modern uluslararası yapıda devlet sınır, bağlılık, egemenlik ve üniterlik kavramları üzerine kuruludur ve pratiğe yönelik en belirgin özelliği de güç kullanma tekeli elinde bulundurur. Her ne kadar devletler toplumdaki en güçlü çıkar gruplarının çıkar ve kazanımlarını sağlamadan idame edemiyor olsa da devletler göreceli bir otonomiye sahiptir ve diğer toplumlardan bu egemen haklar bağlamında ayrılırlar. Bu egemen eşitlik ilkesi de uluslararası sistemin belirleyici ilkesidir⁸. Diğer taraftan piyasa fonksiyonel

⁶ Robert Gilpin, *The Political Economy of International Relations*, Princeton University Press, 1987, s.8

⁷ Robert Gilpin, a.g.e., s.9

⁸ Yalvaç, Faruk, "Kavram: Devlet", Şaban Kardaş ve Ali Balcı (ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Küre Yayınları, 2014, s.210

entegrasyon, sözleşmeye dayalı ilişkiler ve alıcı-satıcıların artan bağımlılık ilkeleri üzerine kuruludur. Fiyat ve niceliklerin egemen olduğu bir yapıdır. Kararların arz-talep-kaynak-fiyat bağlamında şekillendiği bir yapıdır. Devlet açısından sınırlar ulusal egemenliğin ve siyasi birliğin ana unsurudur. Piyasa için ise fiyat dengesi önündeki tüm siyasi ve diğer engellerin kaldırılması esastır. İnsan ve toplum ilişkilerini belirleyen bu iki yapı arasındaki farklılık ve etkileşim hem modern tarihin hem de siyasi iktisadın belirleyici unsuru olmuştur. Ki bu iki yapı arasındaki fark şöyle bir çelişik durum ortaya çıkarır: Bir taraftan ticaret, para ve yabancı yatırım gibi güçlü piyasa aygıtları vasıtası ile küresel piyasa ekonomik sistemi ulusal sınırları aşarak siyasi kontrolden kurtulmayı ve toplumları ve piyasaları entegre etmeye çalışırken; diğer taraftan da hükümetler ise ekonomik faaliyetleri sınırlandırarak ve kanalize ederek ekonomik faaliyetlerin devletin ve devlet içerisindeki güçlü grupların çıkarlarına hizmet etmesini istemektedir. Piyasanın işleyiş mantığı ekonomik faaliyetleri en verimli ve karlı yerlerde gerçekleştirmek iken; devletin mantığı ise ekonomik gelişme ve sermaye birikimini ele geçirmek ve kontrol etmektir⁹.

Ulusal sınırları aşarak siyasi kontrolden kurtulmak isteyen ve bütün yerel ve bölgesel ekonomik yapıları küresel piyasa sistemine entegre etmeye çalışan bir piyasa ekonomik sistemi ile siyasal egemenliğini sürdürme hedefiyle ve bunun için de ekonomik faaliyetleri kontrol ederek siyasi gücünü ekonomik güçle perçinlemek isteyen devlet ve temsil ettiği siyasal yapı arasındaki bu tansiyon uluslararası siyasal iktisadın en temel konusudur. Nitekim güç/refah ekseninde gittikçe artan bu tansiyon dünya ölçeğinde doğal dengenin bozulmasına neden olmakta, gerekli önlemler alınmadan çeşitli etkinliklerinin devam etmesiyle iklimdeki bu bozulmalar artarak, sonucu çok ürkütücü olan, küresel ısınmaya bağlı iklim değişikliklerinin yaşanmasını hayati bir risk haline getirmektedir. Çünkü beşerî nedenlerle, atmosferdeki sera gazı birikimindeki artış, doğal çevrenin tahribi, ozon tabakasındaki incelme, küresel boyutta sıcaklık artışına neden olmaktadır¹⁰. Küreselleşme olgusu çerçevesinde teknolojik gelişmelerin beraberinde getirdiği iletişim ve ulaşımdaki kolaylıklar ve de sermaye hareketliliği, ticaret ve çok uluslu şirketlerin faaliyeti ve etkisinin artmasıyla birlikte yükselen bir piyasa ekonomik sistemin siyasal sistem üzerindeki etkisi; ekonomik ve siyasi değişim arasındaki ilişkinin uluslararası sistemdeki temel yapı, kurum ve olayları nasıl etkilediği (ki savaşlar ve ekonomik dalgalanmalar arasındaki ilişki buna en güzel örnektir); küresel siyasi ve ekonomik gelişmelerin yerel siyasi ve ekonomik yapıları ve temayülleri nasıl etkilediği ve değiştirdiği sorunsalları çalışılan en temel meselelerdir¹¹. İşte bu temel meseleler etrafında bir takım kuramsal yaklaşımlar ortaya koydukları kavramsal çerçevelerle konuları anlamaya ve açıklamaya çalışmışlardır. Çalışmanın bundan sonraki bölümü siyasal iktisat dahilinde

⁹ Robert Gilpin, a.g.e., ss.10-11

¹⁰ Öztürk, Kemal, "Küresel İklim Değişikliği ve Türkiye'ye Olası Etkileri", *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 22, Sayı 1, 2002, s.58

¹¹ Robert Gilpin, a.g.e., ss.11-14

ortaya konulan temel yaklaşımları ve bu yaklaşımların güncel formlarını ana hatlarıyla ortaya koymaya çalışacaktır.

Ana Hatlarıyla Uluslararası Siyasal İktisadın Temel ve Güncel Yaklaşımları

Adına ister uluslararası ister küresel sistem denilsin yapı, aktörler ve ilişki sistemlerinin meydana getirdiği girift durum kuramsal ve kavramsal bir çerçeveyi zorunlu kılmaktadır. Sanayi Devrimi'nden beri ve özellikle son 150-200 yıldır dünya siyasi ve ekonomisinin yapı ve süreçleri önemli bir değişim ve dönüşüm sürecine tabi olmaktadır. Bu, karşılıklı bağımlılıklar ve iç içeliğin arttığı; nitelik olarak daha farklı ve sayıca daha çok aktörün alışlagelmiş ilişki sistematiğinden farklı ve daha bütünlük bir ağ oluşturduğu bir yapı ortaya koymaktadır. İşte bahsedilen bu karmaşık yapıyı anlamak ve açıklayabilmek için kuramsal ve kavramsal bir çerçeve bir zorunluluk haline gelmiştir. Kuramsal yaklaşımlar sosyal sistemlerin nasıl işlediğine ve hangi ilkeler üzerine inşa edildiklerine ilişkin yaklaşımlarıyla bu kuramsal ve kavramsal çerçeveyi çizerler. Tarihi ve süregelen yapı ve olayların anlaşılması ve açıklanabilmesi için en temel ve önemli unsurlar haline gelirler. Uluslararası siyasal iktisat da bu duruma bir istisna teşkil etmez. Bu noktadan hareketle geçmiş ve günümüz siyasi ve iktisadi süreç ve yapılanmalar üzerine siyasal iktisadın üç temel yaklaşımı ve bu yaklaşımların güncellenmiş versiyonlarını ana hatlarıyla değerlendirecektir.

Liberalizm ve Dual Ekonomi Teorisi

İspanyolca'dan türetilmiş olmakla birlikte aslı Latince olan liberalizm kavramı İspanyolca'dan İngilizce'ye geçmiş ve ilk kez 19. yüzyılın başlarında siyasi terminolojiye girmiştir. Kelime, ilk dönemlerde İngiltere kaynaklı ve ulusal olmayan politikaları ifade etmek anlamında kullanılmış, izleyen yıllarda İspanyollar "liberal" sıfatını İngiltere menşeli politikaları nitelendirmek amacıyla kullanmaya başlamışlardır¹². Takip eden süreçte liberalizm kavramı olarak gittikçe muğlak bir hale gelmiş ve yaygın kullanımına rağmen doğru dürüst bir tanımlanamayan ve de anlamı ve önemi yeterince vurgulanamayan bir hale gelmiştir¹³. İşte bu muğlaklık da liberalizm üzerine tartışmaları beraberinde getirmiştir. Bazı akademisyen ve düşünürler siyasal iktisadın liberal bir teorisi olamayacağını çünkü liberalizmin ekonomik ve siyasi alanları birbirinden ayırdığını ve her iki alanın da kendi kurallarına ve mantığına göre işlediğini belirtmek gibi bir ayırım ortaya koyduğunu ifade etmektedirler. Fakat bu bakış açısı pek makul bir eleştiri değildir. Adam Smith, *Ulusların Zenginliği (The Wealth of Nations)* kitabında "liberal ihracat ve ithalat sistemi" ifadesiyle liberal kavramını ilk kullanan düşünür olmuş fakat kavram zamanla siyaset bilimi literatürüne girerek "laissez faire laissez passer" (bırakınız yapınlar, bırakınız geçsinler) ifadesinin yerini almış, düşünce özgürlüğünü, ifade hürriyetini, basın özgürlüğünü ve serbest ticareti savunanların tanımlanmasında kullanılmaya başlanmıştır¹⁴.

¹² Atilla Yayla, **Liberalizm** (6. Baskı), Liberte Yayınları, 2011, s.13

¹³ Amy Gutmann, **Liberal Equality**, Cambridge University Press, 1980, s. 3.

¹⁴ Ludwig Von Mises, **Planning for Freedom**, Libertarian Press, 1952, s.38

Ortaya çıktığı tarihten liberal düşünürlerin insan doğası, toplum ve ekonomik faaliyetler hakkında yeknesak olmasa da en azından temel ilkeler bağlamında uyumlu bir yaklaşıma sahip oldukları söylenebilir. Devletin müdahalesinin dozu ve sosyal eşitlik üzerine farklı dozlarda öngörüler olsa da liberal düşünürler piyasaya ve fiyat mekanizmasının yerel ve uluslararası ekonomik faaliyetlerin düzenlenmesinde en önemli enstrüman olduğu olgusunu benimserler. Dolayısıyla liberalizmin maksimum etki (verim), ekonomik büyüme ve bireysel refahı sağlamak için bir piyasa ekonomisinin var olması gerektiğini öngören bir kuramsal ve kavramsal çerçeve ortaya koyduğu söylenebilir. Ekonomik liberalizm piyasanın insan ihtiyaçlarını karşılamak için kendiliğinden ortaya çıktığını ve bir kez işlemeye başladığında kendi mantığını kurduğunu ifade eder. İnsanlar ekonomik motiveli varlıklardır ve dolayısıyla piyasa doğal olarak (herhangi bir merkezi yönlendirme) olmadan gelişir. İnsanlar mal ve hizmetlerin sirkülasyonu ve dolayısıyla ekonomik iyileşmeyi sağlamak için piyasaları, parayı ve ekonomik kurumları oluştururlar. Piyasa ekonomisinin ardındaki rasyonalite de bu sistemin ekonomik etkililiği arttırdığı, ekonomik büyümeyi sağladığı ve dolayısıyla insanların refahını arttırdığı fikridir. Liberaller ekonomik faaliyetlerin devletin de gücü ve güvenliğini arttırdığını söylese de, odak noktaları ekonomik faaliyetlerin asıl amacının bireysel tüketicilerin menfaatini sağlamak olduğunu belirtirler. Serbest ticareti ve açık piyasayı da tüketiciye mal ve hizmetleri daha uygun bir şekilde sundukları için savunurlar.

Liberallere göre ekonomik büyüme süreci ile savaş ve emperyalizm gibi siyasi süreçler arasında zorunlu bir bağ yoktur ve bu siyasi süreçler ekonomik faaliyetlerden etkilenebilir fakat bunlar esasen siyasi etkenler tarafından ortaya çıkarılır, ekonomik değil. Misalen liberaller 19. yüzyıl sonlarında kapitalizmin ortaya çıkışı ve 1870'den sonraki emperyalist ayaklanmalar ile 1. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi arasında herhangi bir nedensel ilişki olduğunu düşünmezler. Liberaller ekonominin ilerici ve ekonomik entegrasyona, siyasetin ise gerileyici ve siyasal tansiyona dayalı bir süreç olduğunu ifade ederler. Dolayısıyla gelişmeyi siyasi alandan ayırarak ekonomik alana ve piyasanın işleyişine eklemlendirirler. Ticaret ve ekonomik ilişkiler barışa dayalı uluslararası ilişkilerin kaynağıdır çünkü ticaretle gelen karşılıklı kazanımlar ve artan bağımlılıklar işbirliğini zorunlu kılmaktadır. Liberallere göre siyaset insanları bölmeye çalışırken ekonomi birleştirmeye çalışmaktadır. Liberal bir uluslararası ekonomi karşılıklı çıkarların ve de statükoya bağlılığın bir aracıdır¹⁵. Fakat şu akılda tutulmalıdır ki liberal bir ekonomik sistemde her birey kazançlı olsa da, liberal ekonomik teoriye göre rölatif kazançlar da göz ardı edilemez. İşte piyasa sisteminden kaynaklanan bu rölatif kazanımlar ve refahın dağılımı konuları da ekonomik milliyetçilik ve Marxizm'in yükselişine ve liberalizmin eleştirilmesine neden olmuştur.

Liberalizmin özellikle iktisadi anlamda (rölatif kazanç ve refah dağılımındaki adaletsizlik) karşı karşıya kaldığı sorunlar neticesinde kendini revize etmesi ve yeni bir yaklaşım ortaya koyması adeta bir zorunluluk haline gelmiş ve bu da Dual Ekonomi

¹⁵ Robert Gilpin, a.g.e., ss.29-30

Teorisi'ni beraberinde getirmiştir. Bu yaklaşımın temel öngörüsü hem yerel hem de uluslararası ölçekte bütün ekonomilerin iki bağımsız sektör bağlamında değerlendirilmesi gerektiğidir: İlki yüksek bir etkin üretim ve ekonomik bütünleşme özellikleri taşıyan modern ve ilerlemeci bir sektör; ikincisi ise geri kalmış bir üretim ve kendi kendine yetmeye dayalı geleneksel sektördür. Bu yaklaşım ekonomik ilerleme sürecinin bu geleneksel sektörün ekonomik, sosyal ve siyasal yapılarının modernize edilerek modern sektöre eklenmesi ve bu sayede dönüşümün sağlanarak gerçekleştirilebileceğini söyler. Dolayısıyla piyasalar ve kurumların küresel bütünleşmesi, ekonomik güçlerin ekonomik etkililiği ve küresel bağımlılığı artırma çabasının sonucudur. Özellikle batılı kurumlar ölçeğinde görülen bu genişleme eğilimi liberal teorinin önemli pratiklerindedir¹⁶. Bireycilik, ekonomik rasyonalite ve sonuç maksimizasyonu eski değer ve toplumsal yapıları geçersiz kılar¹⁷.

Dualizm'e göre iletişim ve taşımacılık sektörlerindeki gelişmeler, etkili ekonomik kurumların oluşturulması ve alış-veriş (iş yapma) maliyetlerinin düşmesi geleneksel ekonomilerin yerini modern ekonomilere bırakmasını sağlamıştır. Bu yaklaşıma göre 16. yüzyılda aniden ortaya çıkıp hakim olmaktan ziyade, modern dünya ekonomisi piyasa sistemine göre üretimin küresel olarak yayılması ve uluslararası ekonominin diğer alanlarının bu sürece dahil edilmesiyle bugünkü haline gelmiştir. Bu süreçteki en belirleyici güçler ise ekonomik güçler, örgütsel yapılar ve teknolojik gelişmelerdir. Ki bunlar yeni ürünlerin ve üretim tekniklerinin geliştirilmesini, yeni piyasaların ve arz kaynaklarının açılmasını ve ekonomik faaliyetleri yönetecek yeni enstrümanların oluşturulmasını içerir. Piyasadaki rekabet, fiyat dengesi sayesinde üretim etkinliğini arttırmak ve refahı maximize etmek isteği de tetikleyici güçtür. Ki bu yaklaşım liberal teorinin devletler açısından ortaya koyduğu sonuç odaklı mantığa uygundur¹⁸. Bunlar etkin olmayan ekonomik aktörleri sisteme adapte olmaya zorunlu kılar, olamayanlar ise sistemden dışlanma yaptırımıyla karşı karşıya kalır¹⁹.

Piyasa sisteminin yayılması, sermaye birikimi ve üretimle ilgili diğer bir takım faktörler, yeni teknolojilerin ve organizasyonel yapıların geliştirilmesi dünyada ekonomik büyümenin ve küresel bağımlılığın sürmesini sağlamıştır. Kısa vadede bu ekonomik modernizasyon süreci sosyal ve siyasal gelişmelerden etkilense de, dual ekonomistlere göre süreç uzun vadede bu dış etkilerden bağımsızdır ve modern dünyanın oluşumu piyasanın iç dinamiklerine bağlıdır. Fakat piyasa sisteminin iç dinamiklerinden kaynaklı bu değişim ve dönüşümün uzun vadede siyasal ve sosyal yapıları ve dolayısıyla geleneksel toplumsal ve toplumlar arası ilişkileri de dönüştüreceği öngörüsüne sahiptir dual ekonomi yaklaşımı. İşte bu noktada da klasik

¹⁶ Oğuzlu, Tank, "Teori: Liberalizm", Şaban Kardaş ve Ali Balcı (ed.), **Uluslararası İlişkilere Giriş**, Küre Yayınları, 2014, s.99

¹⁷ Robert Gilpin, a.g.e., s.66

¹⁸ Tarık Oğuzlu, a.g.m., s.101

¹⁹ Robert Gilpin, a.g.e., s.67

liberalizmden ayrılır. Klasik liberalizm ekonomik ve siyasi alanları birbirinden daha bağımsız olarak görürken dual ekonomik teori klasik liberalizmin temel değer ve öngörülerini kabul ederek ekonomik alandaki değişim ve dönüşümün siyasal alanı da dönüştüreceğini ifade eder.

Marxizm ve Modern Dünya Sistemi Teorisi

Karl Marx ve Friedrich Engels 19. yüzyılın ortalarında Marxist yaklaşımın temel ilkelerini ortaya koymuşlardır (Marx'ın *Das Kapital*'i ve her iki düşünürün Komünist Manifestosu ile). Zaman içerisinde bir takım değişikliklere uğrasa da hemen hemen bütün Marxist yazılarda dört belirgin ortak nokta dikkat çekmektedir: İlki gerçeğin doğasının dinamik ve çatışmacı olduğunu öngören bilgi ve topluma yönelik dialektik yaklaşımdır. Sosyal dengesizlik ve değişim sınıf mücadelesinin ve sosyal ve siyasi yapılarıdaki çelişkilerin sonucudur. Marxizm'e göre sosyal harmoni/uyum diye bir şey yoktur ve liberallerin söylediği gibi dengeye dönüş söz konusu değildir. İkincisi tarihe yönelik materyalist bir bakış açısıdır. Üretimsel güçlerin ve ekonomik faaliyetlerin geliştirilmesi tarihsel değişim için merkezidir ve sosyal ürünlerin paylaşılmasında sınıf mücadelesi etkindir. Üçüncüsü kapitalist gelişme üzerine genel bir bakış açısıdır. Kapitalist üretim modeli ve bağlı süreçlerin modern toplumun dinamizme dayalı ekonomik kuralları tarafından yönetildiğini ifade eder. Dördüncüsü sosyalizm üzerine normatif bir yaklaşımdır. Bu dört noktadan hareketle Marxizm sınıf mücadelesini toplumsal ve uluslararası sistemin işleyişinin odağına oturtur²⁰. Ki bu devinimden kaynaklı olarak bütün Marxistler sosyalist toplumun tarihsel gelişimin hem gerekli hem de tercih edilir sonu olduğuna inanırlar²¹.

Marxizm, kapitalizmi üretim araçlarının özel mülkiyette olduğu ve ücretli işçiliğin var olduğu bir sistem olarak betimler. Kapitalizmin, kapitalistler tarafından rekabete dayalı piyasa ekonomisinde kazanım elde etmek ve sermaye birikimini sağlamak için yürüttükleri bir sistem olduğunu söyler Marxistler. Emek ise fiyat mekanizması içinde bir meta haline getirilmiştir. Marx'a göre bu iki özellik kapitalizmi dinamik ve o ana kadar geliştirilmiş olan en üretken ekonomik sistem haline getirmiştir. Marx'a göre kapitalizmin orijini, evrimleşmesi ve son buluşu üç kaçınılmaz ekonomik kurala tabidir: 1- Liberalizme göre piyasa mekanizmasında arz talebi yaratır ve çok kısa dönemler hariç mutlaka bir denge sağlanır. Bu denge yaklaşımı gereğince de üretim fazlası imkansız hale gelir. Marx, John Maynard Keynes gibi bu piyasa dengesi fikrine karşı çıkar ve kapitalist ekonomilerin bazı malları fazla ürettiğini söyler. Kapitalizmde üretim kapasitesi ile tüketicilerin/ürettilerin malları edinme kapasitesi arasında bir çelişki olduğunu söyler ve piyasa sistemindeki bu anarşinin periyodik depresyonlara ve ekonomik dalgalanmalara neden olduğunu ifade eder. 2- Marxizm'e göre kapitalist sistemin gelişimini sağlayan temel unsurlardan biri de sermaye birikimidir. Fayda edinme isteği doğrultusunda bireylerin sermaye biriktirmesi ve yatırım yapması tetikleyici etkindir. Rekabet de verimliliği arttırmanın

²⁰ Küçük, Mustafa, "Teori: Marksist Teoriler", Şaban Kardaş ve Ali Balcı (ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Küre Yayınları, 2014, s.139

²¹ Robert Gilpin, a.g.e., s.35

ve sermaye birikiminin temel unsurudur. Dolayısıyla sermaye bunu iyi yapan küçük bir kitlenin elindedir. Kalan büyük kitle ise daha da fakirleşir. Kar güdüsü ve verimliliği arttırma talebi proletaryanın daha fakirleşmesini ve de aynı zamanda ücretlerin düşmesini ve işsiz sayısının artmasını sağlar. Ki tüm bunlar sosyal bir devrimin zeminini hazırlar. 3- Üçüncü kural ise kapitalizmde düşen kar oranıdır. Sermaye biriktirmeye talep artarsa ekonomik döngü düşer ve bu da yatırımı azaltır. Ki bu durumda karın düşmesi Marx'a göre kaçınılmazdır. Karı arttırmak için etkinliği ve verimliliği arttırma talebi oluşacak bu da teknolojik gelişimi sağlayacaktır. Fakat bunlar da işsizliği arttıracak ve uzun vadede yine karı ve katma değeri düşürecektir. Dolayısıyla kapitalistler yatırım yapma isteğini kaybedecektir. Kapitalizmdeki bu durgunluk "hegemonik istikrarın" bozulmasını beraberinde getirecektir.²² Bu da ekonomik durgunluk ve daralmayı, artan işsizliği ve işçi sınıfının memnuniyetsizliğini getirecektir ki devrim ve kapitalist sistemin yıkımı bu silsilenin sonucu olacaktır²³.

Marx'ın 19.yüzyılın ortasındaki bu beklentisi gerçekleşmemiş, milliyetçiliğin gücü, kapitalizmin ekonomik başarısı ve emperyalizmin güçlü şekilde ortaya çıkışı bu beklentiyi olanaksız kılmıştır. Lenin 1917'de basılan *Imperialism* kitabı ile hem karşıt görüşlere bir cevap vermiş hem de kapitalist sistem üzerine Marxist eleştirilerin bir derlemesini yapmıştır. Lenin Marxizm'i bir teoriden, kapitalist devletlerin oluşturduğu bir uluslararası siyasi sistemdeki iç ekonomik sisteme çevirdi. Lenin'e göre kapitalizm Marx'ın belirttiği çöküş sürecini deniz aşırı emperyalizm ile aşmış, fazla üretilen mallarla ucuz kaynaklar temin etmiş ve fazla sermayesini yatırıma dönüştürmüştür. Bu kolonilerin sömürülmesi kapitalizmi daha da güçlendirmiş ve proletarya üzerindeki kontrolünü arttırmıştır. Dolayısıyla kolonyal emperyalizm, ekonomik durgunluk, küçülme ve içsel devrimi engellemek için, gelişmiş kapitalizmin vazgeçilmez bir unsuru haline gelmiştir. Lenin açısından kapitalist uluslararası ekonomi dünyada büyümeyi sağlar, fakat bunu eşit sağlamaz. Bireysel kapitalist ekonomiler farklı oranlarda büyürler ki ulusal güçlerdeki bu farklı artış emperyalizmin, savaşın ve uluslararası siyasi değişimin sorumlusudur. Marxizm'in kapitalizm hakkındaki üç temel kuralına bu uluslararası boyutu ekler ve farklı ölçeklerdeki güçleriyle kapitalist devletlerin emperyalist ve kolonyal mücadelesinden bahseder.

Marx'ın öne sürdüğü ve Lenin'in uluslararası sistemi de analize dahil ederek genişlettiği (ve Sovyetler Birliği sistemi ile pratiğe çevirdiği) yaklaşımın temel öngörülerini kabul eden Modern Dünya Sistemi (MDS) de uluslararası siyasal iktisat üzerine kayda değer öngörüler ortaya koymuştur. Immanuel Wallerstein da bu sistemi "yeknesak bir işgücü bölümü ve çoklu kültürel yapılardan oluşan birim"²⁴ olarak tanımlamaktadır. Bu yaklaşıma göre modern ekonomik ve siyasal ilişkiler pre-modern

²² Mustafa Küçük, a.g.m., s.144

²³ Robert Gilpin, a.g.e., ss.36-37

²⁴ Immanuel Wallerstein, "The Rise and Future Demise of the World Capitalist System: Concepts for Comparative Analysis", *Comparative Studies in Society and History*, 1974, Vol.16, s.390

dönemlerdekinden oldukça farklıdır. Dünya yapısal bir bütün olarak kabul edilir ve en uygun analiz birimi ve seviyesidir. Modern dünya bütün yapısal parçaların fonksiyonel ve zorunlu olarak birbirine bağlı olduğu bir sistem olarak tanımlanır ki bu sistem ekonomik kurallara göre işler. MDS teorisyenlerine göre siyasal iktisatçıların asıl işi de bu sistemin ortaya çıkışını, yapısını ve işleyişini analiz etmektir.

MDS'nin uluslararası sisteme dair öngörülerini de üç temel esasta toplanabilir: İlk olarak bu teori ekonomik alanın önceliğini kabul eder ve sınıf mücadelesini insan davranışının belirleyicisi olarak siyasal mücadelenin ve grup çatışmalarının önüne koyar. Fakat, geleneksel Marxizm yerel/iç (domestic) sınıf yapısına ve mücadelesine odaklanırken, MDS uluslararası bir hiyerarşiden ve devletlerin ve ekonomik sınıfların uluslararası alandaki mücadelesinden bahseder. İkinci olarak analiz, kapitalizme küresel bir paradigma olarak odaklanır. Fakat geleneksel Marxizm uluslararası ekonomiyi (eşit olmasa da) gelişmeyi üreten ve küresel bütünleşmeye giden bir yapı olarak görürken, MDS hali hazırda sınıflarca yönetilen ve devletlerden oluşan bütünleşmiş bir ekonomik sistemin var olduğunu ve bu yapının bağımlı olan bir perifer üzerinden az gelişmişlik yarattığını öne sürmektedir. Son olarak modern dünya ekonomisinin bir takım çelişkilerle meydana geldiği, bu gelişmenin de belirli kurallara göre gerçekleştiği ve dolayısıyla kaçınılmaz krizlerin arkasından çöküşün olacağı doğal seyir olarak görülmüştür. Geleneksel Marxistler kapitalizmin dünyayı geliştirmek gibi tarihsel bir misyonu olduğunu söylerken, MDS teorisyenleri dünya kapitalist sisteminin az gelişmiş ülkeleri az gelişmiş bırakmak misyonu olduğunu söylerler²⁵.

Wallerstein'a göre uluslararası yapının ortaya çıkardığı uluslararası iş gücü dağılımında devletler üç aşamada konumlanmıştır: merkez (core), yarı çevre (semiperiphery) ve çevre (periphery). Merkez devletler imalat/üretimde uzmanlaşan devletleri kapsar, çevre ham maddenin üretildiği yerdir ve yarı çevre de ikisinin arasındadır. Modern kapitalizmin bu yapısal unsurları yüzyıllardır değişmemiştir ve Andre Gunder Frank'ın da söylediği gibi "hem ulusal hem dünya ölçeğindeki kapitalizm geçmişte az gelişmişliği ortaya çıkarmıştır ve bugün de az gelişmişliği yaymaktadır"²⁶. MDS teorisinin çizdiği çerçeveye göre bütüncül/entegre olmuş dünya ekonomisi ekonomik fazlayı almakta ve refahı bağımlı çevreden emperyal merkezlere aktarmaktadır. Dünyadaki bütün iç yapılar, sosyal sistem ve ilişkiler bu yapı tarafından belirlenmektedir. Dünya sisteminden bağımsız olarak ulusal kalkınma gibi bir şey söz konusu değildir. Bu noktada da sert ve yumuşak (hard and soft) devlet tanımlamaları ortaya çıkar. Sert devlet dış piyasa güçlerine direnebilen, bunları kendi avantajına dönük yönlendirebilen ve kendi ekonomisini etkin bir şekilde yönetebilen ekonomilerdir. Zayıf devletler ise dış etkiye açıktır ve kendi ekonomisini kontrol edemez. Dolayısıyla zayıf devlet ve bağımlı ekonomiler bir takım piyasa güçlerinin kontrolündedir ve bundan kurtulmaları da oldukça güçtür²⁷. Bu doğrultuda MDS,

²⁵ Robert Gilpin, a.g.e., s.68-69

²⁶ Andre Gunder Frank, **Capitalism and Underdevelopment in Latin America: Historical Studies of Chile and Brazil**, Monthly Review Press, 1969, s.9

²⁷ Robert Gilpin, a.g.e., s.71

geleneksel Marxizm'in yerel ekonomik faaliyetlerden başlayarak ortaya koyduğu analizi dünya ölçeğine taşımıştır. Ülkeler arasındaki gelişmişlik farkı odaklı dünya ekonomik sistemine getirdiği bakış açısıyla MDS teorisi, bir çok az gelişmiş ülke için ilham kaynağı olmuş ve bu ülkelerin yeni bir ekonomik düzen taleplerini tetikleyen önemli bir teori haline gelmiştir.

Ekonomik Milliyetçilik ve Hegemonyal İstikrar Teorisi

Ekonomik milliyetçilik de liberalizm ve Marxizm'den farksız olarak farklı evrelerden geçmiş ve değişik dönemlerde değişik adlarla anılmıştır. Merkantilizm, devletçilik, korumacılık, Geleneksel Alman Okulu ve son dönemde de Yeni Korumacılık bu tanımlamalardan bazılarıdır. Bu adlandırmalarda bütüncül ve tutarlı bir ekonomik veya siyasi teoriden ziyade bir takım temalar ve teammüller etkili olmuştur. Fakat esas tez ekonomik faaliyetlerin devlet kurma hedefine ve devletin çıkarlarına tabi olduğu ve olması gerektiğidir. Ki milliyetçilik için kabul gören en genel tanım "yönetimsel bir birime sahip olmak isteyen herhangi bir coğrafi grubun bağımsız tek bir devlet kurma hakkı"dır²⁸. Bütün milliyetçiler devletin, ulusal güvenliğin ve askeri gücün uluslararası sistemin yapı ve işleyişindeki birincilliğini vurgularlar. Bu genel kabullenmenin çerçevesinde iki temel duruş ayırt edici unsurlar olarak ön plana çıkar: Bazı milliyetçiler ulusal ekonomik çıkarların korunmasını devletin güvenliği ve devamlılığı açısından minimum bir gereklilik olarak görürler. Bu defansif bakış "iyi huylu/zararsız" (benign) merkantilizm olarak bilinir. Diğer taraftan bazı milliyetçiler uluslararası ekonomiyi emperyalist yayılmacılığın ve ulusal büyümenin bir unsuru veya alanı olarak görürler. Bu agresif tutum ise "art niyetli" (malevolent) merkantilizm olarak bilinir²⁹. Defansif bakış açısı genellikle daha az gelişmiş ekonomilerde ya da düşüşe geçen gelişmiş ekonomilerde görülür ve hükümetler korumacı politikalarla kırılğan endüstrilerini ve çıkarları korumaya çalışırlar. Agresif tutumda ise ekonomi bir çatışma alanı olarak kabul edilir ki Nazi Almanya'sının, faşizm dönemi İtalya'nın ve 2. Dünya Savaşı öncesi Japonya'nın yayılmacı politikaları buna örnektir. Rekabete dayalı bir uluslararası sistemde devletler karşılıklı kazanımdan ziyade rölatif kazanımlara bakarlar. Dolayısıyla devletler sürekli uluslararası ekonomik ilişkileri değiştirerek diğer ekonomik güçler karşısında daha fazla güç ve kazanım elde etmeye çalışırlar.

Ekonomik milliyetçilik temelde devlet kurma sürecine dair bir yaklaşım olsa da zaman ve mekan bağlamında öncelikli gösterilen hedefler ve uygulanması savunulan politikalar değişiklik göstermiştir. Fakat Jacob Viner ekonomik milliyetçilerin özellikle refah ve güç arasındaki ilişkide ortak düşündüklerini ifade etmektedir. Ki bu uyum da dört başlık etrafında toplanır: 1- Refah, ister güvenlik ister saldırganlık için olsun, gücün çok önemli bir unsurudur. 2- Güç de refahı elde etmenin önemli bir unsurudur. 3- Hem refah hem de güç ulusal politikanın nihai amaçlarıdır. 4- Bazı özel durumlarda

²⁸ Sander, Oral, **Siyasi Tarih**, Ankara: İmge Kitabevi (5. Baskı), 1997, s.138

²⁹ Robert Gilpin, a.g.e., ss.31-32

askeri güvenlik adına birtakım ekonomik özverilerde bulunulsa da uzun dönemde bu amaçlar arasında bir uyum vardır³⁰. Dolayısıyla ekonomik milliyetçilere göre ekonomik etkenler uluslararası ilişkilerde devletler arası mücadele ve çatışmanın anlaşılması için önemli rol oynarlar. Çünkü kısıtlı ekonomik kaynaklar ulusal güç için gereklidir ve dolayısıyla bütün çatışmaların hem ekonomik hem de siyasi temelleri vardır. Uzun dönemde devletler hem gücü hem de refahı elde etmeye çalışırlar. Ekonomik milliyetçiler için en önemli amaçlardan biri endüstrileşmenin sağlanmasıdır. Öncelikle endüstrileşmenin bir yayılma etkisi olduğunu söyler ve ekonomik büyümeyi tetikleyeceğini düşünürler. İkinci olarak endüstrileşmeyi kendi kendine yeterliliğin ve dolayısıyla siyasi egemenliğin bir unsuru olarak görürler. Üçüncü ve en önemlisi de endüstri, askeri gücün ve modern dünyada ulusal güvenliğin belirleyici unsurlarından biridir. Güç ve refahın dağılımında çok önemli unsurlar olan coğrafi konum ve ekonomik faaliyetlerin dağılımı üzerine çalışmalara bu yaklaşımın önemli katkıları olmuştur.

Robert Keohane'e göre "tek bir ülke tarafından domine edilen gücün hegemonik yapıları, kuralları herkesçe uyulan güçlü uluslararası rejimleri meydana getirir...ve gücün hegemonik yapısındaki zayıflama uluslararası ekonomik rejimlerin zayıflamasını ve belki de dağılmasını getirebilir"³¹. Mevcut uluslararası siyasi ve iktisadi sistem liberal ideoloji, kurumlar ve ilişki sistematığı üzerine inşa edilmiştir. Bu bağlamda hegemonik güç liberal bir ekonomik düzeni kurmaya ve kurallarını sürdürmeye hem meyillidir hem de yetkindir ve bu gücün zayıflamasıyla liberal ekonomik düzen belirgin biçimde zayıflar. Fakat hegemon bir gücün olması liberal bir uluslararası sistemin ortaya çıkması ve varlığını sürdürmesi için tek başına yeterli değildir. Buna ek olarak hegemonun kendisi ve sistemdeki diğer güçlü devletlerin de liberalizmin değerlerine ve onun ekonomik, sosyal ve siyasal hedeflerine bağlı olması gerekir. Hegemon diğer güçlü devletleri liberalizmin kurallarına uygun davranmaya teşvik edebilir fakat hepsini zorlayamaz. Liberal değerlere bağlı olmayan bir hegemonik sistem daha çok emperyal sistemlere ve daha güçsüz devletlere siyasi ve ekonomik kısıtlamaların dayatıldığı (Sovyetler Birliği gibi) bir yapıya yol açar. Bütün bunlardan hareketle liberal bir piyasa sistemi için gerekli olan üç şey: hegemon, liberal ideoloji ve ortak çıkarlardır. Dolayısıyla hegemonya veya liderlik, hegemonun meşruiyetine duyulan genel bir inanışla ve sürdürülmesine duyulan ihtiyaçla mümkündür. Yani meşruiyetine inanç ortadan kalkarsa ya da artık sürdürülmesine gerek kalmadığı düşünülürse artık hegemonya veya liderlik zeminini kaybetmiş olur. Yani makul bir ölçüde ideolojik konsensüs veya Antonio Gramsci'nin dediği gibi "ideolojik hegemonya"³² hegemonun diğer güçlü devletlerin desteğini alması için gereklidir. Eğer diğer devletler hegemonun sadece kendi çıkarları doğrultusunda

³⁰ Jacob Viner, **The Long View and the Short: Studies in Economic Theory and Policy**, Free Press, 1958, s. 286

³¹ Keohane, Robert O., "The Theory of Hegemonic Stability and Changes in International Economic Regimes: 1967-1977", in Holsti et al, **Change in the International System**, Westview Press, 1980, s.132

³² Alan Bullock, **The New Fontana Dictionary of Modern Thought** (3. Baskı), Trombley and Stephen, 1999, ss.387-388

hareket ettiğini ve kendi siyasi ve ekonomik çıkarlarını ihlal ettiğini düşünürlerse, hegemonik sistem önemli ölçüde zayıflayacaktır.

Hegemonik istikrar teorisine göre liberal bir ekonomik sistemin hegemonik yapıyla ortaya çıkışı tarih boyunca sadece iki kez olmuştur: İlki Napolyon Savaşları'ndan sonra ortaya çıkan ve 1. Dünya Savaşı'na kadar devam eden Pax Britannica dönemidir. Liberalizmi benimsemiş bir orta sınıfın ortaya çıkışı, güçlü ekonomik aktörlerce liberal ideallerin benimsenmiş olması ve ticaretin görece avantajları devletlerin Britanya örneğini benimsemesini ve gümrük duvarlarını indirerek sınırlarını dünya piyasasına açmalarını sağlamıştır. İkincisi ise ABD'nin 2. Dünya Savaşı sonrası liberal bir ekonomik düzeni kurduğu/desteklediği dönemdir³³. GATT rejimi ve IMF bu sistemin önemli taşıyıcıları olarak ABD ve müttefiklerince hayata geçirilmiştir ki her iki dönemde de uluslararası piyasa ve küresel ekonomik bağımlılık döneme damga vuran temel kavramlar olmuştur. Sistemde hegemon güç olarak kabul edilen ABD selefi olan Britanya İmparatorluğu gibi, bu kurumlar ve diğer örgütler aracılığıyla serbest ticaretin ortak mallarını ve istikrarlı kuru sağlar. Buna ek olarak, her iki dönemde de hegemonlar dominant askeri güç olsalar da etkilerinin esas kaynağı ekonomik güçleridir. Robert Keohane'e göre hegemon "hammadeler üzerinde, sermaye kaynakları üzerinde, piyasalar üzerinde ve yüksek katma değerle üretilen mallar üzerinde kontrolü olan güçtür"³⁴. Hegemonun diğer ekonomiler üzerindeki liderliği finansal kapital, belli başlı teknolojiler ve doğal kaynaklar üzerindeki kontrolünden ileri gelir. Bu unsurlar üzerindeki kontrolünü ekonomik bağımlılık mekanizmasıyla desteklemesi hegemonun uluslararası piyasa ekonomisini yönetme yetisini güçlendirir; piyasasını "dost" devletlere açıp "düşman" devletlere kapatarak sistem üzerindeki kontrolünü sağlar. Mesela ekonomik yaptırımlar ve ambargo bu politikanın en etkili enstrümanlarıdır.

Hegemonik istikrar teorisinin milliyetçi yaklaşımla örtüştüğü temel noktalar da hegemon devletin ve sistemdeki diğer güçlü devletlerin kendi çıkarları doğrultusunda sistemin temel unsurlarını, kurumlarını ve politikaları benimsemeleri; sistemin işleyişinin kendi çıkarlarına hizmet etmediğini öngören devletlerin korumacı politikalar izleyerek ulusal çıkarları doğrultusunda hareket etmesi en belirgin unsurdur. Üstelik ulusal çıkar kavramı hegemonik istikrar sistemi açısından bir iç paradoksa da neden olur: Piyasa güçlerinin ortaya çıkması ve gelişmesi için uygun bir siyasi ortam gerekse de, uluslararası piyasa kendi mantığına göre hareket eden bir yapıdır. Ekonomik rekabet ve fiyat mekanizması piyasa mekanizmasını daha etkin ekonomik yapılanmaya, ekonomik büyümeye ve ulusal ekonomilerin entegrasyonu yönüne götürür. Piyasa, ekonomik faaliyetlerin lokasyonunu yeniden yapılandırır ve dolayısıyla uluslararası endüstriyel ve güç dağılımını yeniden belirler. Serbest ekonomik güçler politik çerçeveyi dönüştürür, hegemonik gücü etkisiz kılar ve

³³ Robert Gilpin, a.g.e., s.73

³⁴ Keohane, Robert O., **After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy**, Princeton University Press, 1984, s.32

dünyanın adapte olacağı yeni bir siyasi ve ekonomik çerçeve oluşturur. Ekonomik ve askeri gücün merkezden yükselen devletlere yani çevreye kaymasıyla hegemonun sistem üzerindeki kontrolü azalır. Gerek sistemin işleyişinden kaynaklı içinde barındırdığı paradokstan gerekse de sistemin işleyişinin kendi çıkarlarına hizmet etmediği noktadan hareket eden devletler açısından ekonomik milliyetçilik ve hegemonik istikrar teorisi önemli bir etkiye sahiptir.

Dünyadaki Krizlere Uluslararası Siyasal İktisat Penceresinden Bir Bakış: Enerji Kaynaklarının Önemi

Berghof İnşacı Kriz Yönetimi Araştırma Merkezi'nin "Kriz Bölgelerinde Savaş Çıkma Eğilimleri ve Nedenleri" başlıklı raporda günümüzde krizler üzerine yapılan araştırmaların siyasi, ekonomik ve etnik faktörlere odaklandığını ve genel olarak dört temel nedenin öne çıktığı ifade edilmekte. Bu nedenler şöyle sıralanmakta: Günümüzün, uzun vadeli iç savaş nedenlerinden en önemlisi kötü ekonomik şartlardır; siyasi baskı rejimleri de özellikle dönüşüm süreçlerinde savaşa yol açar; yenilenebilir kaynakların azalması da, siyasi ve ekonomik etkenler kadar olmasa da, krizleri önemli ölçüde etkiler; tek başına etnik farklar krizlerin savaşa dönüşmesi için bir neden oluşturmamakla birlikte, sorunsalın tarafları genellikle etnik kimliklerine göre tanımlanır³⁵. 21. yüzyılın ilk çeyreğinin yaşandığı bu dönemde dünya ölçeğindeki savaş, çatışma ve kriz bölgelerine bakıldığında özellikle Orta Doğu ve Orta Asya ve civar bölgelerinin ön plana çıkıyor olması bu tespiti doğrulamaktadır. 1. Dünya Savaşı sonrasında büyük güçlerin işgaline uğrayan ve ardından da petrol rezervleri dikkate alınarak birçok devletin arasında paylaşılan Orta Doğu coğrafyası ve özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından zengin petrol ve doğalgaz rezervlerinin daha fazla dikkat çektiği Orta Asya günümüzde de sahip olduğu enerji kaynakları dolayısıyla krizlerin, savaşların ve çatışmaların odağı olmaya devam etmektedir. Petrolün stratejik ve ekonomik değeri arttıkça güçlü devletlerin petrol rezervlerine ulaşmak ve kontrol etmek için Orta Doğu'daki petrol sahalarına yönelmeleri hem tarihte hem de günümüzde bölgeyi ciddi kaoslara sürüklemektedir.

İktisadi çerçevede arz ve talep bağlamında her metanın bir değeri/önemi olduğu gerçektir. Fakat petrolü sıradan ticari bir meta olarak görmek oldukça güç çünkü petrol aslında normal bir hammadde kaynağı olmadığı gibi istediği gibi alınıp satılabilen bir kaynak da değildir. Tam tersine petrol gelişmiş endüstrilerin gelişmişlik seviyelerini sürdürmek için ihtiyaç duydukları temel enerji kaynağı durumundadır. Petrole sıradan bir ticari meta olmaktan öte yaşamın devamında (en azından alışılan standartlarda) çok önemli bir role sahip, zenginliğin ve gücün bir unsuru olarak bakmak gerekir. Yani petrol varlığı ya da ticareti ülkeler açısından hem ekonomik zenginlik hem de güvenlik anlamına geldiği gibi yokluğu da başlı başına bir ulusal güvenlik sorunu olarak düşünülebilmektedir. Dolayısıyla ulusal güvenlik politikalarında ya doğrudan petrol kaynaklarına sahip olma ya da bu mümkün değilse

³⁵ Dan Smith, "Kriz Bölgelerinde Savaş Çıkma Eğilimleri ve Nedenleri", *Berghof Forschungszentrum für Konstruktive Konfliktbearbeitung*, s.7, http://www.berghof-handbook.net/documents/publications/turkish_smith_handbook.pdf, Erişim Tarihi: 23.07.2013

ona güvenli erişim olanaklarına sahip olma yaşamsal bir öneme sahiptir³⁶. Ki uluslararası sistemde ulusal güvenlik ya da devletin bekası için hayati görülen kaynaklar, bu kaynaklara erişim tehlikeye girdiğinde askeri gücün kullanılmasını en belirgin opsiyon olarak ön plana çıkarır. Savaş araçlarının kullanımından savaş makinelerinin yapımına, ısınmadan ulaşıma, ilaç sanayisinden elektrik üretimine, tekstile, plastik malzeme üretiminden bilgisayar parçalarının yapımına kadar neredeyse her alanda petrol stratejik bir hammadde olarak kullanıldığı düşünüldüğünde özellikle modern sanayileşmiş ülkelerin gelişmişlik seviyelerini sürdürmeleri için nasıl bir gereksinim olduğu ortaya çıkar.

Petrol rezervlerinin dağılımı rakamlarla değerlendirildiğinde, dünya toplam petrol rezervlerine oranları doğrultusunda Orta Doğu, Orta Asya ve Sibirya bölgesinin önemi belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Dünya 2012 petrol üretimi rakamlarında Orta Doğu %32.5 paya, Avrasya %20.3 paya sahiptir ki Afrika bölgesinde değerlendirilen Cezayir %1.8, Mısır %0.9, Libya %1.7, Tunus %0.1 ve Asya Pasifik bölgesinde değerlendirilen Çin %5 ve Hindistan %1 de bu analize yakın çevre olarak dahil edildiğinde dünyadaki toplam üretimin %63.3'üne tekabül etmektedir³⁷.

Petrol rezervlerinin tüketimi ise rakamlarla değerlendirildiğinde, petrol tüketimi henüz 20. yüzyılın başından itibaren dünyada çok hızlı bir şekilde artmış, ilaç ve aydınlanma amaçlı birkaç yüz bin varilden başlayan dünyadaki petrol tüketimi 2006 yılı itibarıyla günde 84 milyon varile yaklaşmış bulunmaktadır. Bu durum da dünyada her 12-13 günde bir 1 milyar varil petrol tüketimi demektir. Rakamlardan hareketle ayda ortalama 2 milyar, yılda 24-25 milyar varil petrol tüketimi söz konusudur ki bu rakam da ABD'nin halen var olan kanıtlanmış petrol rezervlerine denktir. Bu tüketimin önemli bir kısmını da gelişmiş endüstriyel ülkeler yapmaktadır³⁸. 2012 yılı itibarı ile ABD tüm dünyada üretilen petrol miktarının yılda %19.8'ini tüketmektedir. ABD'nin ardından dünyanın en büyük tüketicisi konumunda olan ülke %11.7 ile Çin'dir. Bu ülkeleri yılda %5.3 ile Japonya izlemektedir³⁹. Petrol tüketiminde ABD, Çin, Japonya, Hindistan, Rusya Federasyonu ve Batı Avrupa ülkelerinin payı düşünüldüğünde ve bu ülkelerin önemli bir kısmının (petrol yoksunu ülkeler olarak) petrole bağımlılığı büyük bir rekabeti de beraberinde getirmektedir.

Doğalgaz rezervleri açısından dağılım değerlendirildiğinde Orta Doğu ve Orta Asya'nın önemi çok daha belirgin bir biçimde orta çıkmaktadır. Orta Doğu'daki rezerv dünyadaki rezervin %43'üne, Orta Asya'daki rezerv ise %31.2'sine tekabül eder ki bu da dünya rezervinin %74.2'sine eşittir. Bu rakama %2.4 ile Cezayir, %1.1 ile Mısır, %0.8 ile Libya (Afrika kategorisindeki ülkeler) ve %1.7 ile Çin, %0.7 ile Hindistan ve %0.3 ile

³⁶ Veysel Ayhan, *İmparatorluk Yolu: Petrol Savaşlarının Odağında Orta Doğu*, Nobel Yayın, 2006, ss.2-3

³⁷ http://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/statistical-review/statistical_review_of_world_energy_2013.pdf, s.10, Erişim Tarihi: 23.07.2013

³⁸ Veysel Ayhan, a.g.e., s.86

³⁹ http://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/statistical-review/statistical_review_of_world_energy_2013.pdf, s.11, Erişim Tarihi: 23.07.2013

Pakistan (Asya Pasifik kategorisindeki ülkeler) eklendiğinde yakın çevre ile dünyadaki toplam rezervin %81.2'si bu coğrafyadadır⁴⁰. Doğalgazdaki üretim/tüketim dengesinde durum daha orantısızdır. Avrupa ve Avrasya bölgesi dünya toplamının %32.6'sını (ki Batı Avrupa net tüketicidir), Kuzey Amerika %27.5'ini, Asya Pasifik ise %18.8'ini tüketmektedir⁴¹. Doğalgaza bağımlılık da kaynak yoksunu ülkeler açısından büyük bir rekabetin kaynağıdır.

ABD Enerji Bakanlığı'nın tahminlerine göre eğer petrol tüketimindeki artış tüm dünya genelinde yılda %2 oranında artarsa, mevcut petrol miktarı en fazla 30 yıl içerisinde bitebilir. Eğer yeni teknolojiler sayesinde yeni kaynaklar bulunursa bu süre uzayabilir. Öbür yandan mevcut tüketim artmadan devam etse bile, petrol kaynaklarının ömrünün 40-45 yıl arası olduğu öngörülmektedir. Dolayısıyla çok yakın bir tarihte ikame edecek kaynaklar bulunmaz ya da alternatif teknolojiler geliştirilemezse petrole erişim uluslararası ilişkilerde önemli bir rekabet alanını ve çatışma konusunu teşkil edecektir. Bu da var olan kaynaklarda bir azalma olurken, talebin sürekli artmasının neticesidir. Özellikle son dönemdeki gelişmeler de bu rekabetin ve çatışmanın göstergesidir. Tabi askeri ve ekonomik olarak güçlü olan devletlerin diğer devletleri saf dışı bırakmak için güç kullanması veya çok daha önceden var olan petrol kaynakları üzerinde bir kontrol kurma yoluna gitmesi muhtemeldir⁴².

SONUÇ

Siyasi ve askeri etkenler ile ekonomik gelişmeler arasındaki güçlü ilişkiyi en iyi şekilde ortaya koyan akademisyenlerden biri olan Paul Kennedy şöyle demektedir: "Çağdaş sanayileşmiş savaşlar döneminde ekonomi ile strateji arasındaki bağlantı daha sıkı bir hal almaktadır. 1800'li yıllarla 2. Dünya Savaşı arasındaki uluslararası güç dengelerini etkileyen uzun vadeli değişiklikleri anlayabilmek için ekonomik verilere bakmak gerekir"⁴³. Siyasal yapı ve politikalar ile ekonomik yapı ve politikalar arasındaki bu güçlü ilişki çok daha eskilere kadar giderken, özellikle Sanayi Devrimi sonrasında daha derin bir hal almıştır. Bu ilişki günümüzde çok daha ileri boyutlardadır. Nitekim yapısal özelliği gereği anarşiye dayalı bir uluslararası sistemde güvenlik kaygısının devletleri, güçlerini etkileyecek veya uluslararası sistemdeki güç dağılımını etkileyecek doğal kaynaklar üzerinde dolaylı veya doğrudan bir kontrol kurmaya itmesi doğaldır. Bu noktadan hareketle de bir devletin gücünü etkileyebilecek en önemli doğal kaynakların başında da yaygın kullanıma sahip stratejik hammadde kaynakları gelmektedir. Üstelik bu yapısal ağ yalnızca stratejik hammadde

⁴⁰ http://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/statistical-review/statistical_review_of_world_energy_2013.pdf, s.22, Erişim Tarihi: 23.07.2013

⁴¹ http://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/statistical-review/statistical_review_of_world_energy_2013.pdf, s.23, Erişim Tarihi: 23.07.2013

⁴² Veysel Ayhan, a.g.e., ss.87-88

⁴³ Paul Kennedy, **The Rise and Fall of Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000**, First Vintage Books Edition, 1989, p.198

kaynaklarına dayanmaz. Robert Keohane'in söylediği gibi uluslararası sistemde başat konuma gelmek isteyen bir devletin bu kaynaklar kadar sermaye kaynakları üzerinde denetim kurulmasını ve ileri teknoloji gerektiren malların üretiminde karşılaştırmalı bir üstünlüğü diğer koşullar ve göstergeler olarak ortaya koymaktadır⁴⁴.

Verilerle değerlendirildiğinde dünyadaki ekonomik kaynakların gittikçe daha fazla tükenmesi ve buna paralel olarak dünya nüfusundaki ve tüketim talebindeki artış ekonomik etkenlerin siyasal yapılar üzerinde daha önemli bir rol oynamasını beraberinde getirmiştir. Benzer şekilde siyasal gücün önemli bir unsuru olan ekonomik güç de siyasal iktidarların daha fazla ekonomik güç talebini ve de ekonomik politikalar ve kararlar üzerinde daha belirleyici bir rol oynama eğilimini güçlendirmiştir. Özellikle 2. Dünya Savaşı sonrası dönemde liberalizmin uluslararası sistemin pratiğinde hakim ideoloji olarak ortaya çıkışı ve bu ideolojinin gerek ekonomik gerekse de siyasi kavramlarının devletlerarası ilişkilerde belirleyici olması bu etkileşimi çok daha sistematik bir hale getirmiştir. Bu kavramların odağında belirlenen siyasi ve ekonomik hedefler de gittikçe büyüyen bir rekabeti beraberinde getirmiş, sanayileşmedeki hız ise dünyadaki çevresel dengeleri BM İklim Konseyi'nin çizmiş olduğu felaket senaryosuna sürüklemektedir. Özellikle 1980'lerin ortasından sonra önem kazanmaya başlayan sürdürülebilir kalkınma düşüncesi, günümüzde çok daha anlamlı hale gelmiştir. UNESCO'nun, 1975–1995 yılları arasında uygulanan "Uluslararası Çevre Eğitimi Programı"nı, 1997 yılında, "Sürdürülebilir Gelecek İçin Eğitim" programıyla değiştirmesi, buna bir örnek olarak verilebilir. Bu programda, ekonomik gelişmenin özünü "insani gelişmenin" oluşturduğu ve "sürdürülebilir" ekonominin ise doğal kaynakların etkili korunması ve eşit şekilde paylaşılması ile doğrudan ilgili olduğu ifade edilmektedir⁴⁵.

Uluslararası siyasal iktisat siyasi ve ekonomik yapılar arasındaki ilişkiyi bütüncül bir resim çerçevesinde ortaya koymaya çalışan bir bilim dalıdır. Çok daha eskiye dayanan, Sanayi Devrimi ile çok daha güçlenen ve 2. Dünya Savaşı sonrasında kurumsallaşan bu ilişki sistematığı uluslararası sistemi, yapıyı, politikaları ve aktörleri anlamakta ve açıklamakta çok önemli katkılar sunmaktadır. Bilim dalı içindeki yaklaşımlar bu yapıların birbiri üzerindeki belirleyiciliğinin dozu üzerinde farklı öngörülerde bulunsalar da ortak noktaları böyle bir sistematığın varlığıdır. Ki özellikle dünyada son dönemdeki stratejik hammadde kaynakları üzerindeki rekabet ve finansal krizler ve bütün bunların siyasal yapı ve kararlar üzerindeki etkileri göz önüne alındığında uluslararası siyasal iktisat alanındaki çalışmalara duyulan gereksinim her zamankinden fazladır. Bu kapsamda yapılacak çalışmalar uluslararası sistemde meydana gelen gelişmeleri daha anlaşılabilir ve açıklanabilir kılacaktır. Buna ek olarak, UNESCO'nun "Sürdürülebilir Gelecek İçin Eğitim" programı çerçevesinde

⁴⁴ Robert O. Keohane (A), a.g.e., s.46

⁴⁵ Sauvé, L., "Environmental education and sustainable development: further appraisal", *Canadian Journal of Environmental Education*, Vol. 1 No.1, 1996, ss.56-57

uluslararası siyasi iktisat alanında yapılacak çalışmalar, bilincin artırılması konusunda önemlidir.

İklim değişikliğinin müzakere edildiği Yokohama'daki (Japonya) toplantıda, oturma başkanı (IPCC) Rajendra Pachauri 31 Mart 2014 tarihinde "dünyada iklim değişikliğinin etkilemediği kimse kalmayacak" demiştir⁴⁶. Bu kadar geniş ölçekte risklerle karşı karşıya kalınan bir dönemde, sorunlarla ilgili hassasiyetin ve bilincin artırılması hayati bir önem arz etmektedir. Bu bağlamda da, BM İklim Değişikliği Raporu'nun ortaya koyduğu ve dünyayı bir felaket senaryosu ile karşı karşıya bırakan sorunların anlaşılması ve çözüm önerilerinin geliştirilebilmesi için siyasi iktisadın bütüncül yaklaşımı önemli katkılar sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- AYHAN, Veysel, İmparatorluk Yolu: Petrol Savaşlarının Odağında Orta Doğu, Nobel Yayın, 2006.
- BULLOCK, Alan, The New Fontana Dictionary of Modern Thought (3. Baskı), Trombley and Stephen, 1999.
- FRANK, Andre Gunder, Capitalism and Underdevelopment in Latin America: Historical Studies of Chile and Brazil, Monthly Review Press, 1969
- GILPIN, Robert, The Political Economy of International Relations, Princeton University Press, 1987.
- GUTMANN, Amy, Liberal Equality, Cambridge University Press, 1980.
- KENNEDY, Paul, The Rise and Fall of Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000, First Vintage Books Edition, 1989.
- KEOHANE, Robert O. (A), After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy, Princeton Press, 1984.
- KEOHANE, Robert O. (B), "The Theory of Hegemonic Stability and Changes in International Economic Regimes: 1967-1977", in Holsti et al, Change in the International System, Westview Press, 1980.
- SANDER, Oral, Siyasi Tarih, Ankara: İmge Kitabevi (5. Baskı), 1997.
- VINER, Jacob, The Long View and the Short: Studies in Economic Theory and Policy, Free Press, 1958.
- VON MISES, Ludwig, Planning for Freedom, Libertarian Press, 1952.
- YAYLA, Atilla, Liberalizm (6. Baskı), Liberte Yayınları, 2011.

Makaleler

- KÜÇÜK, Mustafa, "Teori: Marksist Teoriler", Şaban Kardaş ve Ali Balcı (ed.), Uluslararası İlişkilere Giriş, Küre Yayınları, 2014.
- OĞUZLU, Tarık, "Teori: Liberalizm", Şaban Kardaş ve Ali Balcı (ed.), Uluslararası İlişkilere Giriş, Küre Yayınları, 2014.

⁴⁶ Mass, Warren, "UN Climate-change Report Uses Alarmist "Global Warming" Language", <http://www.thenewamerican.com/tech/environment/item/17958-un-climate-change-report-uses-alarmist-global-warming-language>, Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2014.

ONUR, Sara, "Literatürde Politika Biliminin Ekonomi Üzerindeki Etkisi", *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 2, 2012.

ÖZTÜRK, Kemal, "Küresel İklim Değişikliği ve Türkiye'ye Olası Etkileri", *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 22, Sayı 1, 2002.

SAUVE, L., "Environmental education and sustainable development: further appraisal", *Canadian Journal of Environmental Education*, Vol. 1 No.1, 1996.

WALLERSTEIN, Immanuel, "The Rise and Future Demise of the World Capitalist System: Concepts for Comparative Analysis", *Comparative Studies in Society and History*, 1974, Vol.16.

YALVAÇ, Faruk, "Kavram: Devlet", Şaban Kardaş ve Ali Balcı (ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Küre Yayınları, 2014.

İnternet Kaynakları

ALKIN, Kerem, Sermaye Piyasası Faaliyetleri Temel Düzey Lisansı Eğitimi: Genel Ekonomi, 2004, <http://www.sabek.com.tr/SUNU/Genel%20Ekonomi%20Temel%20Kavramlar.pdf>, Erişim Tarihi: 23.07.2013.

MASS, Warren, "UN Climate-change Report Uses Alarmist "Global Warming" Language", <http://www.thenewamerican.com/tech/environment/item/17958-un-climate-change-report-uses-alarmist-global-warming-language>, Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2014.

SMITH, Dan, "Kriz Bölgelerinde Savaş Çıkma Eğilimleri ve Nedenleri", Berghof Forschungszentrum für Konstruktive Konfliktbearbeitung, http://www.berghof-handbook.net/documents/publications/turkish_smith_handbook.pdf, Erişim Tarihi: 23 Temmuz 2013.

YALMAN, Galip, "Aydınlanmadan Günümüze Siyasal İktisat", Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, http://www.obarsiv.com/pdf/galip_yalman.pdf, Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2013.

<http://www.dw.de/k%C3%BCresel-%C4%B1s%C4%B1nma-gelece%C4%9Fi-tehdit-ediyor/a-2519483>, Erişim Tarihi: 10.07.2013.

http://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/statistical-review/statistical_review_of_world_energy_2013.pdf, s.10, Erişim Tarihi: 23.07.2013.